

UDK 334.7(497.5)“18”(091)
626(497.5)“18”(091)
929 Šimrak, Vasil “1848”
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 22. prosinca 2003.
Prihvaćeno za tisak: 17. svibnja 2004.

Put zemljomjera Šimraka u “Gornju Italiju”

- prilog poznavanju povijesti Hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva
sredinom 19. stoljeća

Goran Arčabić
Muzej grada Zagreba
Opatička 20, Zagreb
Republika Hrvatska

U nizu inicijativa koje je do proljeća 1848. godine Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo poduzelo radi unapređivanja poljodjelske proizvodnje izdvaja se pokušaj naobrazbe stručnjaka za navodnjavanje u inozemstvu. Oslanjajući se na proučavanje periodičnih izvora (ponajprije glasila Gospodarskoga društva) te arhivskog materijala, ovim sam radom pokušao istražiti kakav je učinak imao spomenuti pothvat, odnosno koliko je utjecao na primjenu suvremenih irigacijskih tehnika, novih biljnih kultura i trendova među članovima Društva.

KLJUČNE RIJEČI: Hrvatsko-slavonsko gospodarsko društvo, Vasil Šimrak, Hrvatska, Slavonija, Lombardsko-Venetsko Kraljevstvo, navodnjavanje, svilarstvo

I.

Govoreći na prvoj Općoj skupštini Hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva, održanoj u Zagrebu 24. studenoga 1841., predsjednik biskup Juraj Haulik, vođen načelima agrarizma, zaključio je kako je nužno slijediti primjere onih država “u kojih je obradivanje zemlje dostiglo visoki stupanj savelšenstva”.¹ Naveo je pritom “Niderlandiu, Holandiu i Lombardiu koje se za Englezskom smatraju kao prvi izgledi poljske marljivosti”.² Uspoređujući domaće poljodjelstvo s lombardijskim, Haulik je sa žaljenjem mogao konstatirati da “Lombardez 4, 5, 6 i više putih kroz godište kosi na svojoj livadi najlěpšu travu, a u našoj domovini, koja malo ne pod istim stupnjem širine leži, i najboljimi je naravskimi livadami blagoslovljena (...) kerma često u prolětju uzmanjka, s velikom štetom marhe, a po tom i poljodělstva i narodnjega blaga”.³ Članovi Gospodarskoga društva u Zagrebu bili su, očigledno, prilično dobro upoznati sa stanjem

¹ Priobćenje članovom horvatsko-slavonskoga Gospodarskoga društva od upravljajućega odbora, Zagreb, 1842., 3. (u godištu 1842. *Lista mēsečnog Horvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva*; dalje LM). Glasilo je izlazilo kao *List mēsečni* od 1842. do kraja 1849., kao *List Društva gospodarskoga hervatsko-slavonskoga* 1850.-1852.; od početka 1853. do travnja 1855. izlazio je pod naslovom *Gospodarske novine*, a kao *Gospodarski list* od travnja 1855. do danas. O Hauliku vidi tekst Olge MARUŠEVSKI u *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., 461.-473.

² *Priobćenje članovom ...*, 1842., 3.

³ *Isto*, 5.

gospodarstva u Lombardsko-Venetskom Kraljevstvu, tada dijelu Habsburške Monarhije, pa je na vijećanju treće Opće skupštine, 25. kolovoza 1842., "predložio (...) čestit nekoj sučlan društva našega, da bi se (...) iz Lumbardie jedan u navodnjenju vješt čovjek u našu domovinu pozvao, da i kod nas čini takova djela, i domaće naše ljude u toj vještini podučava".⁴ Neki su članovi podržali tu inicijativu, obećavši "prilične priloge", dok se određen broj usprotivio, bojeći se "da će samo veće gospoštine otuda korist vući", a da će mali zemljoposjednici morati predugo čekati na red, pa im se prijedlog nije činio osobito isplativim.⁵ Uzme li se u obzir struktura članstva Gospodarskoga društva, u kojemu je najveći broj vlasnika zemlje dolazio iz Hrvatske, gdje su prevladavali manji feudalni posjedi, otpor je razumljiv. Uredništvo društvenoga glasila, *Lista mēsečnog*; nije dvojilo oko prijedloga, smatrajući nužnim dolazak stručnjaka tog profila u Hrvatsku "koja više putah mnogo godina od velike suše terpi, što bi se dobrim navodnjenjem odvratiti moglo".⁶ Upravljaajući odbor Društva počeo je evidentirati zainteresirane članove i prikupljati potreban novac, preuzimajući na sebe sve organizacijske poslove, kao i dužnost da spomenutog stručnjaka pronađe. Precizno su određena pravila uplata i, u skladu s time, pravo prvenstva na rad majstora na onim poljima čiji vlasnici uplate veće iznose. Valja naglasiti članak pogodbe u kojemu je određena obveza svakog člana da za vrijeme boravka majstora drži na svome imanju "od drugih dionikah toliko učenikah kod sebe (...), koliko ih može upotřebiti, providit ih konakom i hranom (bez platje)".⁷ Premda je za sigurnost jamčila društvena "pēneznica", a zalaganje vodstva prihvaćeno je s "jednoglasnom pohvalom", rezultati su bili skromni pa je u rujnu iste godine prikupljeno svega 80 forinti.⁸ Iako u ožujku 1843. *List mēsečni* izvještava da "se je već više udionikah našlo"⁹, rujanski godišnji izvještaj donosi vijest kako "žalibože stvar ta još nije toli uspēla, da bi se već moglo latiti istoga posla, buduć da je lēto prošlo jedino s dopisivanjem i odpisivanjem o toj stvari", s nadom da bi se ideja mogla realizirati sljedećeg proljeća "ako tek uzbude dosta dionikah koji će stvar tu podpirati".¹⁰ Godinu dana kasnije, na vijećanju 6. Opće skupštine Društva, 26. kolovoza 1844., Glavni je odbor izvijestio kako još nije uspio pronaći željenoga čovjeka u "Talijaskoj", informirajući prisutne da će tu odgovornost na sebe dragovoljno preuzeti "vrēdni sučlan društva" Augusto Hofmann od Hofmannsthala, veletrgovac u Milanu iz ugledne poduzetničke obitelji, čiji se odgovor očekivao uskoro.¹¹ O važnosti cjelokupne inicijative svjedoči opširna informacija čitateljima o tijeku konzultacija i prepiski sa stručnim ljudima (imena nisu navedena) u "Talianskoj", na prvim stranicama sijećanjskog broja *Lista mēsečnog* 1845.¹² Prema njihovim savjetima dolazi do značajnog zaokreta u planovima. Naime, analizirajući dobivene odgovore,

⁴ "Kupljenje novacah, kojimi bi se najmio jedan čovjek vješt u navodnjenju", *LM*, 1842., br. 8, 120. Lombardsko-Venetsko Kraljevstvo nije slučajno odabrano, jer je ondje postojala višestoljetna tradicija melioracijskih, napose irigacijskih radova; vidi: Giuliano PROCACCI, *Povijest Talijana*, Zagreb, 1996., 11. i 163.-164. te Zorko KOS, "Povijesni pregled razvoja navodnjavanja", *Priručnik za hidrotehničke melioracije*, Rijeka, 1992., 2. kolo, knj. 1, 1.-60.

⁵ "Kupljenje novacah ...", *LM*, 1842., br. 8, 120.

⁶ *Isto*, 120.-121.

⁷ *Isto*, 121.-122.

⁸ *LM*, 1842., br. 9, 137.-138.

⁹ "Vēćanja 4. obćinske skupštine 22. 2. 1843.", *LM*, 1843., br. 3, 38.

¹⁰ "Vēćanja 5. obćinske skupštine 14. 9. 1843.", *LM*, 1843., br. 10, 202.

¹¹ "Vēćanja 6. obćinske skupštine 26. 8. 1844.", *LM*, 1844., br. 9, 135.-136. Augusto Hofmann, čija je obitelj od 1827. držala u zakupu svilarstvo u Hrvatskoj i Slavoniji te je posjedovala pogone za produkciju svile u Osijeku i Novoj Gradiški, registriran je kao član HSGD od rujna 1843.; vidi: "Hofmann (von Hofmannstahl)", *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 5, Zagreb, 2002., 600.-601. Glavni odbor službeno je uređivao *List mēsečni*, a ranije spomenuti Upravljaajući odbor bio je glavno tijelo HSGD; vidi: *Pravila horvatsko-slavonskoga gospodarskoga Društva u Zagrebu*, Zagreb, 1841., 4.-5.

¹² "Posao natapanja", *LM*, 1845., br. 1, 1.-3.

vodstvo Gospodarskog društva u Zagrebu zaključilo je da bi zamišljenim načinom bilo složeno i skupo suvremene irigacijske metode približiti zemljoposjednicima u Hrvatskoj i Slavoniji, prvenstveno stoga što je u Lombardiji postojala višestoljetna tradicija navodnjavanja pa su upravitelji gospodarstava i njihovi pomoćnici znali polja i livade natapati “*već iz običaja*”, dok je školovanih eksperata bilo relativno malo. Dolazak takva čovjeka iziskivao bi iznimne troškove. S druge strane, Glavni odbor se pribojavao zloupotrebe moći koja bi proizlazila iz njegova položaja.¹³ Ovakvo obrazloženje može poslužiti kao dokaz gospodarske zaostalosti i inferiornosti Banske Hrvatske u odnosu prema susjednim zemljama Habsburške Monarhije, alarmirajući ujedno na nedostatak obrazovnih ustanova i kadrova. Uvaživši savjete iz inozemstva i analiziravši potencijalne opasnosti, vodstvo Hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva odlučilo je stoga poslati na izobrazbu u Lombardsko-Venetsko Kraljevstvo domaćeg čovjeka “*u koga su potrebita znanja i svojstva*”, ne bi li isti potom bio sposoban stečene vještine samostalno primjenjivati u domovini i prenositi ih na druge.¹⁴ Kao odgovarajuća osoba javio se geometar Vasil Šimrak¹⁵ iz Zagreba, “*koi je posve vješt talijanskom jeziku, koga verlo preporučuju pismena svjedočanstva, komu je stvar ta već podobro poznata, budući se već odprrie bavio bio više godinah u Talianskoj*”, a Društvu se ponudio sam “*iz osobitoga nagnutja k nauku ovom*”.¹⁶ U Šimrakovoj ostavštini u Hrvatskom državnom arhivu sačuvana je oporuka, nastala u Zagrebu 10. ožujka 1845., neposredno prije puta u Lombardsko-Venetsko Kraljevstvo i upravo tim povodom. Premda u dokumentu odredište nije eksplicitno navedeno, riječ je, bez sumnje, o spomenutom putovanju, što dijelom potvrđuje i sadržaj posljednje rečenice:

*Nachdem ich eine längere Reise zu Wasser und zu Lande machen werde, und daher leicht einen Unfall erleiden könnte, so testire ich meine obspezifizirten Forderungen und Schulden nach reinem Wissen und Gewissen in Gegenwart der erbetenen Herrn Zeugen, nur zu Gunsten meiner Frau Gemahlin Clementine und der drei unmündigen Kinder, Karl, Clementine und Emilius.*¹⁷

¹³ “*Kad bi vidio, da svēt bez njega nemože biti, to bi on sve više i više tražio i zahtěvao, pače i izmako, čim bi mu se što i najmanje nepovoljnoga dogodilo*”; “Posao natapanja”, *LM*, 1845., br. 1, 2.

¹⁴ *Isto*.

¹⁵ Vasil (Basilius) Šimrak rođen je 14. prosinca 1809. u Tisovcu na Žumberku, u obitelji grkokatoličkih krajišnika. Osnovnu školu pohađao je u Mrzlom Polju, a nastavio u Slunjskoj graničarskoj školi u Rakovcu (Szluiener Gränz-Regimentes Normal Hauptschule), gdje je 1821. završio drugu godinu tadašnjeg dvogodišnjeg četvrtog razreda. Za Šimrakovu stručnu naobrazbu ključan je bio četverogodišnji rad u graničarskom katastru drugom polovicom 1820-ih godina, gdje je stekao mjernička znanja i vještine, nakon čega je 6 godina proveo kao učitelj u matematičkoj školi za krajiške časnike u Turnju kraj Karlovca. U službi zapovjednika straža Slunjske graničarske pukovnije radio je do 1842., kada se preselio u Zagreb, djelujući do 1848. kao samostalni geometar pri ekonomskim mjerenjima i zemljišnom uređenju u Hrvatskoj. Od početka 1849. do kraja svibnja 1850. Šimrak je natporučnik konjičke pukovnije u Zagrebu. O njegovoj sposobnosti pri mjerničkim poslovima svjedoči *Memoir* baruna Leonarda Zornberga (travnatelja Hrvatsko-slavonskoga graditeljnoga upraviteljstva) iz 1850., koji ga preporučuje kao vrsna stručnjaka. Umro je oko 1860. godine. > Podaci prema: Milko PREDOVIĆ, “Prilog rodoslovnom proučavanju nekih žumberačkih obitelji”, *Žumberački kalendar*, Zagreb, 1966., 222.-224., te građa u Hrvatskom državnom arhivu (dalje HDA), Zagreb, obiteljski fond Vojnović, kut. 41, arh. jedinica 136. Na pomoći pri pronalaženju dijela biografskih podataka zahvaljujem župniku Nikoli N. Kekiću, rektoru Grkokatoličke župe sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu.

¹⁶ “Posao natapanja”, *LM*, 1845., br. 1, 2.-3. Pretpostavljam da je Šimrak tijekom rada u katastru putovao i po sjevernom dijelu Apeninskog poluotoka, kada je, vjerojatno, naučio i talijanski jezik te bio načelno upoznat s melioracijskim radovima.

¹⁷ HDA, OF Vojnović, kut. 41, arh. jedinica 136. Zanimljivo je da se među potpisanim svjedocima oporuke nalaze istaknute osobe tadašnjeg društvenog života Banske Hrvatske - Stjepan Moyses (1797-1869.), profesor filozofije na Kraljevskoj akademiji u Zagrebu i cenzor, Janko Goleš, župnik i rektor Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu (1837-1846.) i Romuald Kvaternik (1799.-1851.), profesor povijesti na zagrebačkoj Kraljevskoj akademiji. Sva trojica bili su

Samo koji dan nakon sastavljanja oporuke Šimrak je otputovao u Milano, kamo je, kako stoji u pismu Gospodarskom društvu od 22. ožujka, stigao 17. ožujka 1845. Uz pomoć i preporuku bana Franje Hallera uspostavio je kontakt s tamošnjim gubernijalnim savjetnikom grofom Pachtom, od kojega je nadalje dobio preporuke za "Brianču (?), Komo, Pavio, Lodi, Kremu itd."¹⁸ Pachta je ishodio "da mu je slobodno polaziti one posalnice, gdje se može potanko obavestiti o svemu, što mu u toj stvari znati treba".¹⁹ Detalje o tijeku puta moguće je doznati iz dva izvještaja (pisma) Gospodarskom društvu u Zagrebu, objavljena u lipanjskom broju *Lista mjesečnog* 1845.²⁰ Prvo pismo, datirano 26. travnja, napisano je Milanu i njemu je bio dodan prijepis pisma naslovljenog na bana Hallera, dok je drugo nastalo dan nakon povratka u Zagreb, 12. svibnja. U oba izvještaja "priobćuje nam (Šimrak, op. G. A.) stvari važne i zajedno ugodne, koje zametnuše žestoka pretresanja, u sljed kojih budu mnogi predlozi učinjeni, i mnogi prvašnji dokončki i odluke potvrđene, osobito gledeć na svilarstvo, kako bi valjalo svakim ikoliko pristupnim putem gledati, da ova obertnosti grana u domovini procvate".²¹ Već iz ovog kratkog uvoda vidljivo je da se zemljomjer nije ograničio samo na izučavanje tehnika navodnjavanja, nego je iskoristio vrijeme proučavajući i napredne grane lombardijskoga poljodjelstva, osobito svilarstvo. Nažalost, uredništvo nije objavilo cjelovit sadržaj pisama, pravdajući se njihovom opširnošću, već je dalo vlastitu kraću interpretaciju Šimrakovih zapažanja i prijedloga o poboljšanju poljodjelstva i, uopće, gospodarstva u Hrvatskoj i Slavoniji. Iz zahvale upućene talijanskim domaćinima, Pachtu i Hofmannu, jasno je da je Šimrak njihovom pomoću ostvario kontakte s profesorima i zemljomjerima agronomskog instituta Cavanaugha "i drugim muževom, kojim živo stoji do občinskoga dobra", koji su ga nesebično uputili "da se spozna sa svim i svačim, što bi mu domovini koristiti moglo, dajući mu priliku motriti sve i svašto, što bi se onamo s napredkom preneti dalo, i kazujući mu, koje su grane po njihovu sudu najvažnije, kako li bi se one i u Horvatskoj i Slavonii s napredkom tjerati mogle".²² Prioritetno je, naravno, bilo svladavanje irigacijskih tehnika. Zemljomjeru je pružena mogućnost praktične primjene teorijskog znanja (stecenoga "iz knjigah i ustmenoga predavanja") na poljima, za što je pri povratku dobio pismenu svjedodžbu "kojom se znano i vjrovano čini, da je vrđdan natapanje livadah na svoju ruku ovdje u domovini našoj voditi".²³ Izvještaji su obilovali pohvalnim riječima na račun lombardijskoga poljodjelstva, koje je činilo okosnicu privrednog razvoja regije, naglašavajući pritom relativno povoljan život seoskog stanovništva, bez potrebe napuštanja zemlje zbog nerodica i gladi. Zasluge su, s neskrivenim favoriziranjem, pripisane isključivo predanom poljodjelskom radu, kojemu su Šimrak i vodstvo Gospodarskoga društva davali primarnu ulogu u domaćem gospodarstvu. Međutim, hrvatska je stvarnost bila preprekom. Prema uredničkoj interpretaciji mjernikovih riječi, Banska Hrvatska, pored sličnih i boljih

članovi Hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva od 1842. godine, a Moyses je pritom bio i utemeljitelj; vidi: "Imena p. n. gospode članovah Horvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva", *LM* na kraju godišta 1842., 1.-14. i Josip HORVAT, *Kultura Hrvata kroz 1000 godina II*, Zagreb, 1980. (II. izdanje), 211. Podatke o Golešu vidi u: Janko ŠIMRAK, *Spomenica o 250 godišnjici Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu*, Zagreb, 1931., 78. i 81. Na pomoći pri transkripciji dokumenta zahvaljujem Kristini Milković, djelatnici Zavoda za hrvatsku povijest pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

¹⁸ "Posao natapanja", *LM*, 1845., br. 4, 49. Spomenuta mjesta mogu se locirati na priloženoj zemljopisnoj karti Kraljevstva Lombardije i Venecije iz 1841. godine.

¹⁹ "Posao natapanja", *LM*, 1845., br. 4, 49. Grof Pachta primljen je kao "začastni" član HSGD 1845. godine; vidi: *LM*, 1845., br. 11, 173.

²⁰ "Dva izvještja g. Vasila Šimraka", *LM*, 1845., br. 6, 84.-89.

²¹ *Isto*, 84.

²² *Isto*, 85.

²³ *Isto*, 86.

²⁴ *Isto*, 87.

prirodnih predispozicija, ne ostvaruje uspjeh "budući još jednako okovana okovi nesveršenoga agrarnoga zakonotvorstva, nemože razvijati svoju obertnost, koristit se sa svojim naravskim blagom, i sad na mjesto da štogod izvozi, uvožit mora krušnoga žita i marhe za mesnicu, da prehrani svoje na broju i onako ne odviše jako stanovništvo".²⁴ Čitajući interpretacije moguće je zaključiti da su izvještaji sadržavali i stanovite bilješke o svakodnevnom životu i navikama stanovništva u gradovima i selima Lombardije, što bi svakako bio zanimljiv izvor za multidisciplinarno proučavanje. Nažalost, izvorna pisma upućena Gospodarskom društvu u Zagrebu nisam uspio pronaći. Na zasjedanju 7. Opće skupštine Društva, 25. kolovoza 1845., Vasil Šimrak dopunio je izvješće od 12. svibnja, održavši govor o svom putovanju, koji je tiskan u listopadskom broju *Lista mjesecnog*.²⁵ U dijelu naslovljenom *Težanje livadah* zemljomjer detaljno opisuje postupke navodnjavanja kako ih je naučio u Lombardiji, spominjući tamošnje biljne kulture (osobito trave) s imenima na latinskom, njemačkom i talijanskom jeziku te doba sjetve i košnje, prema tumačenju Učilišta u Cavanaughu.²⁶ U odjeljku *Rěpica* obrađene su dvije sorte te kulture, u nas očito nedovoljno poznate, jer je uz tehnike uzgoja u izvješću spomenuto i njezino višenamjensko korištenje u "Talijanskoj".²⁷ Treći, možda i najzanimljiviji dio o uzgoju dudova svilca nije tiskan u mjesečnom listu, a jednako tako nije otisnut niti u njemačkoj inačici društvenoga glasila.²⁸ Može se zaključiti kako je došlo do uredničkog ili tiskarskog propusta, međutim vjerojatnijom se čini mogućnost da je taj dio izvještaja rađen isključivo za biskupa Haulika, čiji je interes za razvoj svilarstva dolazio i od potrebe osiguranja kvalitetne tkanine za izradu svećeničkog ruha u vlastitoj dijecezi.²⁹ Spomenuta je okolnost zanimljiva tim više što su Šimrakove reminiscencije na uzgoj kulture dudova svilca, koju smatra temeljem prosperiteta Lombardije, najučestalije u njegovim daljnjim člancima objavljivanim u društvenom glasilu, što bi moglo biti potvrdom dvostruke zadaće koja mu je povjerena prilikom odlaska na put.³⁰ Tiskanjem kolovoškog govora (referata) završeno je službeno informiranje čitateljstva o zemljomjerovu pothvatu te u *Listu mjesecnom* nema novih uredničkih vijesti vezanih neposredno za njegovo studijsko putovanje.

II.

Premda je slabašan odaziv potencijalno zainteresiranih korisnika usluga navodnjavanja polja (očito skeptičnih oko isplativosti ulaganja financijskih sredstava u takav posao) upozoravao na mogućnost neuspjeha, vodstvo Hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva nije dvojilo o važnosti čitave inicijative, niti je sumnjalo u njezin ishod. Da se radilo o svakako značajnom pothvatu, svjedoči *Izvještje o kasi za razdoblje od 26. kolovoza 1844. do 25. kolovoza 1845.*

²⁵ "Prilog C. Opazke verhu težanja (obdělavanja) livadah (sěnokošah) rukotvornih, sijnanja rěpice, sadjenja dudovah (murvih) i gojenja svile u kraljevini lombardsko-mletačkoj", *LM*, 1845., br. 10, 145.-153.

²⁶ *Isto*, 145.-152.

²⁷ *Isto*, 152.-153.

²⁸ Budući da je carsko odobrenje za izdavanje glasila HSGD propisivalo i obvezatno tiskanje lista na njemačkom jeziku, sadržajem istovjetni mjesečnik pod naslovom *Monatsblatt der kroatisch-slavonischen Landwirtschafts Gesellschaft* izlazio je do 1854. godine; vidi: Goran ARČABIĆ, "Formiranje i rad Hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva u vrijeme preporoda (1841.-1848.)", *Povijesni prilozi* (dalje *PP*), Zagreb, 2003., br. 25, 316.

²⁹ Zahvaljujem prof. dr. Miri Kolar-Dimitrijević na ovoj korisnoj sugestiji.

³⁰ Svilarstvo je ujedno jedna od najzastupljenijih tema u *Listu mjesecnom*, a njegove su prednosti uočili mnogi članovi Društva putujući po gospodarski razvijenijim europskim zemljama. Predsjednik Društva, biskup Juraj Haulik, dao je izgraditi "bubaru" i predionicu svile u sklopu maksimirskog parka kako bi (osim zadovoljenja potreba za kvalitetnom tkaninom) i sam primjereno edukativno djelovao na svoje sugradane; vidi: Lelja DOBRONIĆ, "Zgrade i pogoni nekih zagrebačkih tvornica devetnaestog stoljeća u očima suvremenika", *Iz starog i novog Zagreba*, IV, Zagreb, 1968., 225.-226.

prema kojemu je na mjernikov put u Lombardsko-Venetsko Kraljevstvo utrošeno 311 forinti i 6 krajcara srebra, što je bio jedan od većih izdataka u toj godinu.³¹ Pažljivim praćenjem vijesti u glasilu Društva može se detektirati kakav je rezultat polučen, odnosno jesu li irigacijske tehnike, korištene u to doba u Lombardiji, zahvaljujući Šimrakovu trudu našle primjenu i u Banskoj Hrvatskoj. U srpanjskom broju *Lista mēsečnog* 1845. uredništvo je podsjetilo čitatelje da se zemljomjer vratio iz "Talianske", spreman ponuditi svoje usluge i poznavanje vještine navodnjavanja zainteresiranim zemljovlasnicima, naglašavajući još jednom višestruku korist i uspjeh uporabe takvih metoda.³² Svi interesenti mogli su dobiti potrebne informacije od mjernika, koji je u Zagrebu stanovao u Pivarskoj ulici na broju 49 (današnja Basaričekova ulica 16), odnosno kasnije u Svilarškoj ulici na broju 501 (današnja Preradovićeva ulica nepostojeće numeracije).³³ Dio *Izvēstja o upravljanju*, pročitana na zasjedanju 7. Opće skupštine Društva 25. kolovoza 1845., referira o poduzetoj inicijativi, rezimirajući njezin učinak: "Žalimo jedino, što već ima 3 mēseca danah, odkako se je vratio (Šimrak, op. G. A.) u Zagreb, pa se još nitko prijavio nije, koi bi se vēštinom njegovom hotio služiti. Žalimo dangubu tim većma, što i provertnost g. Šimraka, i način kako je opisao sve, što je vidio po Talianskoj, a i goruća mu želja domovini koristiti, jamči, da je u stanju mnogo i premnogo učiniti".³⁴ Odaziv je, dakle, bio ispod razine očekivanja. Nakon te pesimistične vijesti *List mēsečni* službeno ne donosi informacije o daljnjem zanimanju članova, pa je za utvrđivanje rezultata eventualnih utjecaja "talijanskih iskustava" na primjenu suvremenije agrotehnike među članstvom Gospodarskoga društva potrebno slijediti mjernikove članke tiskane različitim povodom u društvenom glasilu. Sredinom 1847. uredništvo mjesečnika je, prema napatku Upravnoga odbora, objavilo tri pitanja o kojima se imalo raspravljati na 9. Općoj skupštini u kolovozu: kako unaprijediti zanemareni uzgoj stoke i vinarstvo te na koji način proširiti i potaknuti svilarstvo.³⁵ Sudeći prema stavu čelnih ljudi Društva, spomenute su djelatnosti predstavljale određeni prioritet u poljoprivredi. Među nekolicinom suradnika, Šimrak je uputio odgovore na prvo i treće pitanje, u kojima je eksplicitno progovorio i o ishodu studijskog putovanja u Lombardsko-Venetsko Kraljevstvo. Nadovezujući se sadržajno na referat o uzgoju livada, pročitana i objavljen 1845., u odgovoru na prvo pitanje autor poručuje da uzrok problema leži u nedovoljnoj ishrani stoke, što bi bilo moguće riješiti naredbama županijskih vlasti o obvezatnoj sadnji krmnoga bilja.³⁶ Znakovit je odgovor na treće pitanje, gdje zemljomjer izlaže uzrok neuspjeha dotadašnjih pokušaja širenja svilarstva u Hrvatskoj i Slavoniji, svaljujući krivnju na nisku otkupnu cijenu čahurica dudova svilca.³⁷ Dobro upoznat sa stanjem svilarstva na sjeveru Apeninskoga poluotoka, Šimrak ga komparira s domaćim, koje ima slične preduvjete: "Ako Talianac, koi funt čauricah po 1 fl. srebra i do 66 kr. platja, derva kao mi meso na funte kupuje, prelje dvostruko kao kod nas platja, i k tomu još one velike neizmērne deržavne podanke podnositi mora, tako dobro i bogato izlaziti more, zašto nebi kod nas dobro izlaziti mogo zemaljski gospodin, koi dervah i vode nekupuje, prelje potle malog nauka iz vlastovitih kmeticah imati more, ako bi i po forintu funt

³¹ "Dodatak B, Izvēstje o kasi", *LM*, 1845., br. 9, 139.

³² *LM*, 1845., br. 7, 98.

³³ Šimrak je registriran kao stanar u Pivarskoj ulici od 1841. do 1848. (tada je kućni broj bio 91), a posjed u Svilarškoj upisan je kao njegovo vlasništvo od 1848. do 1857. (vjerojatno i odranije; od 1862. kao vlasnik je naveden Slavoljub Verbančić); L. DOBRONIĆ, *Stare numeracije kuća u Zagrebu*, Zagreb, 1959., 44. i 102. Svilarška ulica dobila je ime po manufakturnom pogonu komorske svilane koji je tamo poslovao od kraja 18. do sredine 19. stoljeća.

³⁴ "Vēćanja 7. občinske skupštine, Dodatak A, Izvēstje o upravljanju", *LM*, 1845., br. 9, 133.

³⁵ *LM*, 1847., br. 6, 81.-83.

³⁶ *LM*, 1847., br. 11, 167.

³⁷ "Najveća je přčka, zašto kod nas svilarstvo tako slabo napreduje, jerbo čaurice čene neimadu, i zato seljak volje neima, s time za nekoliko dvadeseticah mutit se", *LM*, 1847., br. 12, 187.

čauricah platjati htio - naravno nikad u onakvom redu, kako se navadno kod nas postupa".³⁸ Kao drugi uzrok neuspjeha svilarstva u nas autor navodi nedovoljnu upućenost (uglavnom) stranaca, u čijim je rukama posao, predlažući kao rješenje "*premoćnijoj zemaljskoj gospodi*" slanje na izobrazbu "*po jednoga barem dobrouma mladića u Taliu*".³⁹ Gorčina i sumnja u Šimrakovim riječima glede uspjeha spomenutog prijedloga ("*možebit nebi takov nauk barem onako zabadava bio, kako je moj od naplava sēnokošah. - Žalibože one lēpe 324 fr. srebra, bolje bi bilo, da su u pēneznici društva ostale*") konačno i jasno potvrđuje rezultat pohoda 1845., koji nije rezultirao željenim očekivanjima.⁴⁰ U nastavku zemljomjer je naveo vlastiti primjer uspješnog uzgoja dudova svilca, pri čemu je slijedio talijanski uzor: "*Ja neimam više grunta kako samo 2000 □ hvatih bašče, pa ipak mogu pokazati preko 10 000 najlēpših mladih murvih, i do 50 komadah 4. lētnih u najlēpšem redu, skroz po upravi talianskoj uredjenih*".⁴¹ Za brže širenje svilarstva predložio je besplatnu podjelu stabala duda seljacima i osiguranje otkupa po najmanje 45 kr., a dobiveni plodovi potom bi se obrađivali u vlastitim svilarama, što je bila praksa poduzetnika u sjevernim dijelovima Apeninskog poluotoka.⁴² Izrazivši volju demonstriranja "*svojim dragim domorodcem (...) kakva se hasna iz murve i svilenog cerva izvaditi more*", Šimrak završava članak pomalo patetično: "*Ali zalud želje, trudovi i misli, kad sreće postići nemogu, svojoj miloj domovini na ikoi način služiti*".⁴³ Ova rečenica govori i o mentalitetu te stanju poduzetničkog duha među širim članstvom Hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva. Imaju li se na umu političke i društvene okolnosti u Hrvatskoj 40-ih godina 19. stoljeća, kad je u učmalost kasnofeudalnog sustava bilo kakva novina teško prodirala (dijelom i zbog neinteresa zemljoposjednika za ulaganje financija u modernizaciju proizvodnje bazirane na besplatnom radu podložnika), nije teško zaključiti zašto je doživio fijasko pokušaj vodstva Gospodarskoga društva da primjenom irigacijskih tehnika osuvremeni poljodjelstvo. Opravdanje se može pronaći u nesumnjivo nužnom ulaganju određenih materijalnih sredstava (ne treba smetnuti s uma da je tek od 1846. godine djelovala samo jedna domaća kreditna ustanova sa sjedištem u Zagrebu), koja bi za dio vlasnika predstavljala nemali izdatak s obzirom na veličinu posjeda, pa se čini da je spomenuta ideja, u hrvatskim okolnostima, bila ispred svoga vremena. Promatrajući problem u širem kontekstu, slavonska aristokracija, koja je slijedom povijesnih zbivanja u rukama držala mnogo više zemlje, nije pokazivala interes za članstvo u Društvu (u Slavoniji je djelovala samo podružnica sa sjedištem u Đakovu) niti za spomenutu inicijativu.⁴⁴

³⁸ Isto, 188.

³⁹ Isto, 187.

⁴⁰ Isto. Premda Šimrak navodi sumu od 324 forinte srebra, u financijskom izvještaju Društva, objavljenom u Listu mēsečnom, navodi se da je na put potrošeno 311 forinti i 6 krajcara; vidi bilješku 31.

⁴¹ LM, 1847., br. 12, 187. Šimrakovo ime spominje se (uz Jurja Haulika, Karla Jelačića, Tadiju Ferića, Josipa Bunjevca i druge) među nekolicinom "*prijatelja svilarstva u Hrvatskoj*" u članku "*Stanje svilarstva u našoj hervatsko-slavonskoj domovini*", *Kolendar za puk* (ur. Dragutin RAKOVAC), Zagreb, 1848., bez paginacije.

⁴² LM, 1847., br. 12, 187.

⁴³ Isto, 188.

⁴⁴ O razlikama između hrvatskih i slavonskih posjednika vidi: Nikša STANČIĆ, "*Hrvatski narodni preporod 1790.-1848.*", *Hrvatski narodni preporod (1790.-1848.). Hrvatska u vrijeme ilirskog pokreta*, Zagreb, 1985., 5.-6. O pokušajima organizacije podružnica i djelatnosti HSGD u Slavoniji vidi: G. ARČABIĆ, "*Formiranje i rad ...*", *PP*, 2003., br. 25, 318.-319.

III.

Iako primjena Šimrakovih vještina i znanja, stečenih tijekom dvomjesečnog boravka u Lombardiji 1845., nije naišla na očekivani odjek među sudrugovima u zagrebačkom Gospodarskom društvu, zanimljivo je proučiti na koji je način "talijansko iskustvo" djelovalo na njega.⁴⁵ Citirani dijelovi u prethodnom odjeljku djelomično mogu ponuditi odgovor na postavljeno pitanje, premda su izravniji pokazatelj zemljomjerovi članci s početka 50-ih godina.⁴⁶ Revitalizacijom Hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva 1850. (nakon revolucionarnih zbivanja u Habsburškoj Monarhiji 1848./1849.), Šimrak je na prvoj Općoj skupštini, 22. kolovoza, izabran u odbor za unapređivanje gospodarstva (poljodjelstva) i rješavanje pitanja neobrađenog zemljišta te je nadalje aktivno prisutan kao suradnik u preimenovanom glasilu.⁴⁷ Jedan od važnijih tekstova, *Dokazivanje da svilarstvo u Hrvatskoj i Slavoniji samo pod nadgledom oblasnim može berzo procvasti i napredovati*, objavljen u Gospodarskim novinama, paradigmatično upućuje na utjecaj spomenutog iskustva na autorove stavove i razmišljanja. Članak je izlazio kroz četiri broja lista (12-14 i 17) 1854. godine. Kao ključan uzrok slabog razvoja svilarstva u Hrvatskoj i Slavoniji zemljomjer je naveo nedostatak stručnog nadzora i nadzora oblasnih vlasti, te je tako svilarstvo bilo "ostavljeno samome sebi i slučaju iliti sreći".⁴⁸ Puk nije imao primjera u koje bi se mogao ugledati, a napredak je kočio i feudalni sustav. Zaključivši kako "ove obertnosti škodljive okolnosti proměnile su se posve", a "vlasništvo je dopalo i seljaka, pa novi blagodatni državni zakoni podaju sigurno polje svakome poslu i obertnome poduzetju", Šimraku se čini da je "hora, izpitivati ozbiljno način, kako da se u ovoj zemlji svilarstvo o javni trošak podigne ponajbolje".⁴⁹ Pozivajući se na boravak u Lombardiji, pita se "kada kraljevina lombardo-mlětačka na godinu dobiva preko 30 milionah za svilu, koja se u zemlji proizvodi i pravi, zašto ne bi Hrvatska i Slavonija bar $\frac{1}{4}$ toga ostvarile".⁵⁰ Prema autorovu mišljenju to bi bilo moguće "kad bi se svilarstvo ovdě kao i u Lombardiji i Mletačkoj po istih načelih uredilo i rukovalo, i kad bi toj grani obertnosti sad s početka uzhtěla visoka zemaljska vlada shodnim putem u pomoć pritěcati".⁵¹ Ističući povoljne prirodne preduvjete i kvalitetu čahurica ("galletah") domaćih proizvođača, koju priznaju i europske manufakture ("fabrike") svile u Francuskoj, Engleskoj i "Italiji (gdě se je toga radi već davno zavist pojavila)", zemljomjer je svjestan i nedostataka: "ali nebi bila kod nas još zasad tako lahka kultura livadah, koja je u Italiji drugi glavni živalj imućstva i bogatstva; jerbo kod nas ima premalo věštakah, koji bi uměli praktično na polja suha vodu navoditi, ili s mokrih poljah vodu svoditi".⁵² Završetak prvog dijela članka

⁴⁵ Vasil Šimrak primljen je u članstvo HSGD 1845. godine; vidi: "Imena gospode, koja su u 7. občinskoj skupštini na 28. kolovoza (Aug.) ove god. primljena kao sućlanovi redoviti", *LM*, 1845., br. 9, 143.

⁴⁶ Vidi tekst uz bilješku 41.

⁴⁷ "Program predmeta i pitanja", *List Druživa gospodarskoga hrvatsko-slavonskoga*, Zagreb, 1850., 4. Za obnovu HSGD i rad u vrijeme neoapsolutizma vidi: Mirjana GROSS, *Počeci moderne Hrvatske*, Zagreb, 1985., 252.-255. i Miroslava DESPOT, "Osvrt na rad zagrebačke Trgovačke komore i Gospodarskog društva u Zagrebu u vrijeme Bachova apsolutizma", *Prilozi za ekonomsku povijest Hrvatske*, Zagreb, 1967., 41.-47.

⁴⁸ *Gospodarske novine* (dalje *GN*), 25. III. 1854., br. 12, 53.

⁴⁹ *Isto*. Šimrak je od formalnoga ukinuća kmetstva 1848. očito očekivao mnogo brži napredak nego što je to bilo u stvarnosti. O postupnosti ukidanja feudalnih odnosa vidi: M. GROSS, *n. dj.*, 155.-227. i Štefanija POPOVIĆ, *Sastav seljačkog (selišnog i želirskog) posjeda na vlastelinskim imanjima u Banskoj Hrvatskoj i Slavoniji u doba ukidanja feudalnih odnosa* (doktorska disertacija), Zagreb, 1989.

⁵⁰ *GN*, 25. III. 1854., br. 12, 53. U Lombardiji je proizvodnja svile 1841. godine dostigla oko 3.5 milijuna kilograma; vidi: G. PROCACCI, *n. dj.*, 210.

⁵¹ *GN*, 25. III. 1854., br. 12, 53.

⁵² *Isto*. Zanimljivo je da Šimrak u članku rabi termin *Italija*, koji je rijetko bio korišten u njegovim tekstovima prije 1848. godine. Očigledno je revolucija ostavila traga u mjernikovoj percepciji tog prostora.

ponovno implicira da pohod 1845. nije polučio željeni uspjeh.⁵³ Šimrak je nastojao edukativno djelovati na sunarodnjake, smatrajući da napredak leži ponajviše u zalaganju vladajućih. Stoga je inzistirao na promjenama "odozgo", jer je neobrazovana seljaka, formalno oslobođena kmetske podložnosti, valjalo uputiti u suvremene poljodjelske trendove i zorno mu predočiti nove spoznaje. Pišući u nastavku o svilarstvu, kojega dijeli na "dudarstvo", "proizvod čaurah" i "predenje čaurah", autor drži da je osnova uzgoj duda, što je u domaćih proizvođača na vrlo niskom stupnju.⁵⁴ Za sebe ponosno kaže kako primjenjuje talijanski model uzgoja i obrezivanja dudova svilca, podsjećajući da se u uspjeh uporabe takve tehnike može uvjeriti svatko u njegovu vrtu u zagrebačkoj Svilarskoj ulici.⁵⁵ Ni u jednom članku, međutim, nema informacije o tome je li Šimrak koristio naučene tehnike navodnjavanja na svom gospodarstvu. Budući da inklinira navođenju vlastitih primjera kada piše o svilarstvu, realno bi bilo očekivati da bi se pohvalio i primjenom irigacijskih metoda da ih je rabio. Mala je vjerojatnost za to s obzirom na materijalna sredstva kojima je raspolagao kao državni službenik. U posljednja dva nastavka teksta predložene su konkretne mjere za unapređivanje i popularizaciju svilarke djelatnosti - imenovanje vladina činovnika (stručnjaka za svilarstvo), čija bi nadležnost obuhvaćala čitavu Hrvatsku i Slavoniju, te njemu podređenih županijskih nadzornika, proširenje rada zagrebačkog pogona u Svilarskoj ulici, zakonska regulacija uzgoja dudova svilca i otkupa plodova.⁵⁶ U zaključnom dijelu mjernik je ponovio prednosti te profitabilne proizvodne grane, ističući uspješan rad pod nadzorom državnih organa u Lombardsko-Venetskom Kraljevstvu te naglašavajući ulogu zemaljske vlasti kao inicijatora. S tim u vezi ključni problem niske otkupne cijene imao bi se rješavati kroz djelatnost trgovačko-obrtničkih komora, koje bi regulirale i određivale godišnju okvirnu cijenu čahurica.⁵⁷ Radi bolje edukacije Šimrak je držao nužnim "u nas zavesti posvuda one skrižaljke (tablelle) koje u stěni vise, i kojih ćeš naći po Italiji na svakoj kući. Ove skrižaljke neka bi se o trošak zemaljski naštopale na jeziku narodnom i němačkom, ter razdavale pod malu cěnu medju proizvodnike".⁵⁸ S ciljem tehnološke modernizacije uzoja dudova svilca mjernik je naglasio potrebu nabave toplomjera ("thermometarah") iz "Italije" na "trošak zemaljski", kojima bi se kontrolirala i održavala optimalna temperatura potrebna za rast svilca.⁵⁹ Uz takav pristup, autor zaključuje, "uvěren sam, da Talijani, kako što idu u Ugarsku, da bi dolazili u Hervatsku, ter veće dudinjake pod zakup uzimali i čahure poizvadjali, samo kad bi znali, da jih ima i gdje jih ima".⁶⁰ Boravak u Lombardiji 1845. godine bez sumnje

⁵³ "No da bi i dotle, dok nepostane kod nas takovih vęštakah (koje će dakako žalibože jedva tako skoro biti) puka na męstih uviditi mogao ishvatiti, koliko više sěna daje livada, ako se pomoći, veoma bi bilo želiti, da bi visoka zemaljska vlada blagovolila u tom pogledu nešto narediti", GN, 25. III. 1854., br. 12., 53.

⁵⁴ "Ima, doduše, u našoj zemlji sila dudarah (plantazah); ali to je ponajviše herdjavo i bez něge ikakve uzraslo, jerbo nisu dudovi upitomiljeni niti obrezivajuć, niti na drugi način", GN, 1. IV. 1854., br. 13, 60.

⁵⁵ Isto. Šimrakov posjed u Svilarskoj ulici tada je bio numeriran brojem 503; vidi: L. DOBRONIĆ, *Stare numeracije ...*, 102.

⁵⁶ GN, 8. IV. 1854., br. 14, 64. i 29. IV. 1854. br. 17, 75. Zanimljiv je prijedlog prema kojemu bi se umjesto "običnih plotovah od granja i proštacah, koji se (...) grade u propast sumah" u tri godine zakonski imale zavesti "živice od dudovah" te ideja o organiziranoj izobrazbi u svilarstvu i navodnjavanju polja seoske školske djece ("svakog tjedna 2 ure") i odraslih ("po zimi u nedělje i praznike od svake obitelji po jedno muško ili žensko lice" imalo bi "dolaziti na nauk theoretični o dudarstvu i svilarstvu, i o uporavi vode na livadah").

⁵⁷ GN, 29. IV. 1854., br. 17, 75.

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ Isto. U članku "Kako valja gojiti dude i bube" Šimrak je kroz četiri broja *Gospodarskih novina* detaljno, ali na jednostavan način prikazao tehnike uzgoja dudova svilca (GN, 1854., br. 20, 90-91.; br. 21, 95-96.; br. 23, 103-104.; br. 29, 135-136.). Primijenjeni sustav pitanja i odgovora već je bio prokušán u *Predavanjima za seljaka Horvatsko-slavonskoga*, koja je 40-ih godina 19. stoljeća sastavljao tajnik Gospodarskoga društva Karl Meyer von Klinggräff (vidi:

je na Šimraka djelovao poticajno i inventivno, otvarajući mu nove vidike, o čemu neizravno može svjedočiti i nekoliko pisanih priloga nevezanih uz poljodjelstvo. Odnosi se to na prijedlog gradnje željezničke pruge od Karlovca do Kraljevice, objavljen u *Narodnim ilirskim novinama* 1846. godine.⁶¹ Zemljomjer se založio za gradnju željezničke veze do kraljevičke luke (putem izdavanja i prodaje dionica), što se uklapalo u okvir širih hrvatskih tendencija za stvaranjem konkurentnog emporija mađaronskoj Rijeci i Senju pod vojnokrajiškom upravom. Svoje zamisli Šimrak je izložio i domaćinima tijekom putovanja po Lombardsko-Venetskom Kraljevstvu, jer navodi kako su mu za puta po "Gornjoj Italiji" prošloga proljeća "u jednoj jedinjoj varoši obećali, da će 10 000 takvih akcija uzeti" pa je on ozbiljno računao na kapital (zajam) tih bogatih habsburških pokrajina, dijelom već premreženih željezničkim putovima.⁶² Geometar Šimrak imao je viziju Hrvatske i Slavonije povezane riječnim putovima i željeznicom, tada najmodernijim prijevoznim sredstvom, sa srednjoeuropskim i jugoistočnoeuropskim zemljama, koje bi spoj s ostatkom svijeta ostvarivale preko luke u Kraljevici. Zanimljiva je računica prema kojoj bi takva prometna veza u vinodolsku okolicu ("zdravu i dražestivu") mogla privući i "više hiljadah obiteljih iz Englezke i Francuzke a osobito iz susjedne Italije", što bi rezultiralo ulaganjem kapitala i ubrzanim razvitkom regije.⁶³ Premda za to nemam izravne potvrde, smatram da je Lombardija Šimraku predstavljala model uzorno gospodarski uređene zemlje, čiji je razvojni put trebala slijediti Banska Hrvatska. U tom se smislu na Šimrakovo putovanje 1845. godine može gledati kao na svojevrsno inspiracijsko polazište za dobar dio budućih zemljomjerovih zamisli. U određenoj je mjeri istovjetna influentnost prisutna i pri izlaganju dalekovidnih prijedloga u pismu hrvatskom banu oko 1847. godine, gdje je, među brojnim idejama za prometno povezivanje Banske Hrvatske, iznesena nužnost spoja Siska (i Zagreba) preko Zidanog mosta na prugu Beč-Trst (što je ostvareno tek 1862. godine) te Osijeka preko Varaždina i Ptuja s Mariborom.⁶⁴ Na taj način, mislio je Šimrak, postigao bi se izravan kontakt s europskim metropolama, što je bio preduvjet rasta trgovine.

IV.

Slijedom namjera vodstva Hrvatsko-slavonskoga gospodarskoga društva da primjenom irigacijskih metoda osuvremeni domaće poljodjelstvo, u proljeće 1845. u Lombardsko-Venetsko Kraljevstvo upućen je zemljomjer Vasil Šimrak. Njemu je, čini se, biskup Haulik povjerio i zadaću proučavanja naprednog lombardijskog svilarstva, jer je interes za razvoj te djelatnosti u Banskoj Hrvatskoj dolazio i od potrebe osiguranja kvalitetne tkanine za izradu svećeničkog ruha. Pokušaj upoznavanja šireg članstva s tehnikama navodnjavanja polja u

Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, "Carl Heinrich Meyer von Klinggräff, prvi tajnik zagrebačkog Gospodarskog društva sredinom 19. stoljeća", *Skrivene biografije nekih Nijemaca i Austrijanaca u Hrvatskoj 19. i 20. stoljeća*, Osijek, 2001., 65.-67.). Ovim je prilogom prestala mjernikova suradnja u glasilu HSGD, premda je kao redoviti član evidentiran prilikom uplate članarina 1855. (*GN*, 1855., br. 26; upisan je kao "mjerac" u Kerestincu), 1857. (*Gospodarski list* (dalje *GL*), 1857., br. 3; platio je članarinu za dvije godine u iznosu 2 forinte) i 1858. godine (*GL*, 1858., br. 4; platio *Gospodarski list* za 1857. i 1858. te Diplomu Društva 3 forinte).

⁶¹ "Prispodoba između predložene vukovarsko-rěčke, i kraljevičko-karlovačke željeznice", *Narodne ilirske novine* (dalje *NiN*), 18. II. 1846., br. 14, 59.-60. Istovjetan članak tiskan je pod naslovom "Parallele zwischen der projectirten Vukovar-Fiumaner und der Porte Re-Karlstädter Eisenbahn", *Agramer politische Zeitung*, br. 19, 7. III. 1846., 93.-94.; br. 20, 10. III. 1846., 95.-96. Vidi također: Bernard STULLI, *Prijedlozi i projekti željezničkih pruga u Hrvatskoj 1825.-1863.*, Zagreb, 1975., sv. I, 59.-61.

⁶² "Prispodoba između ...", *NiN*, 18. II. 1846., br. 14, 60.

⁶³ *Isto*.

⁶⁴ "Repräsentation an Banus über Croatiens Handelstrassen", Rukopisi različiti spadajući na povijest ilirskog pokreta i dr., Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, R 3792/2.

konačnici nije realiziran zbog objektivnih i, uvjetno rečeno, "subjektivnih" razloga. Premda je Gospodarsko društvo pretendiralo biti nacionalnom ustanovom, do 1848. godine (i nadalje) okupljalo je uglavnom zemljovlasnike (ovdje ubrajam i državne službenike) iz Hrvatske.⁶⁵ Slavonska aristokracija, uvelike stranog podrijetla, nije participirala u radu Društva. Ta je činjenica, s obzirom na veličinu zemljišnih posjeda, u okolnostima kasnofeudalnog društvenog uređenja djelovala kao objektivan ograničavajući čimbenik za uspjeh Šimrakove misije. Isti je faktor i posredno determinirao krajnji ishod poduzete inicijative. Naime, prvotna sumnja, a potom neinteres za ulaganje materijalnih sredstava u gradnju sustava navodnjavanja, koji su podrazumijevali i koordiniran rad na više susjednih zemljišta, produkt je tradicionalno-konzervativnog mentaliteta hrvatskoga posjednika, naučenoga na korištenje besplatnog podložničkog rada uz nizak stupanj tehnološke opremljenosti. Postupno, dijelom prilično konfuzno, ukidanje feudalnih odnosa od 1848. godine nije u bitnome izmijenilo stanje. Iako Šimrakovo studijsko putovanje u Lombardsko-Venetsko Kraljevstvo nije postiglo uspjeh oživotvorenjem primarne zadaće, ono je, nesumnjivo, izvršilo znatan utjecaj na njega samog. Zemljomjerova pisana ostavština i članci u periodičnim publikacijama mogu biti podlogom tezi da je Šimrak, za ondašnje vrijeme prilično obrazovan i otvoren utjecaju progresivnih trendova, našao inspiracijsko polazište vlastitih ideja upravo za boravka u Lombardiji, koju je smatrao primjereno gospodarski uređenom zemljom, uzorom za Bansku Hrvatsku.

---

⁶⁵ M. GROSS, *n. dj.*, 252.-253.

The travel of land-surveyor Šimrak to "Upper Italy"

- a contribution to the history of the Croatian-Slavonian economical society in the middle of the 19th century

Goran Arčabić

Museum of the city of Zagreb

Opatička 20, Zagreb

Republic of Croatia

The leadership of the Croatian-Slavonian economical society planned to introduce the irrigation methods in order to improve the local agriculture. Therefore land-surveyor Vasil Šimrak was sent to the Kingdom of Venetia - Lombardy in the spring of 1845. It appears that Šimrak was also instructed by the bishop of Zagreb Juraj Haulik to seek information on silkworm industry in Lombardy. There was interest to develop such industry in Croatia in order to secure the ample supply of high quality fabric for priests' clothes. Still, the attempt to inform members of the Society with the irrigation methods failed for various reasons. Although the Society aspired to become a true national institution, its membership was until 1848 and later mostly made of landowners and civil servants from Croatia. The Slavonian aristocracy, mostly of foreign descent, did not participate in the activities of the Society. Considering the largeness of landed property this was the limiting factor. Traditional and conservative views of the Croatian landowners also contributed to the failure of Šimrak's travel. The introduction of irrigation system needed the close cooperation of landowners and also the investment of financial funds. Landowners were not interested in such initiatives because they were content with the use of serfs' unpaid manual labour with the low level use of available technology. The abolition of the feudal relations in the agriculture in 1848 did not change such views. Although Šimrak's visit to the Kingdom of Venetia - Lombardy was not successful in its primary task, it certainly left a lasting impression on Šimrak himself. His remaining writings and published articles suggest that he was quite educated and open to new ideas. He was certainly inspired by the visit to Lombardy. He thought that Lombardy has a good organization of economy and as such it could be a model for Banal Croatia.

KEY WORDS: Croatian-Slavonian economical society, Vasil Šimrak, Croatia, Slavonia, Lombard-Venetian Kingdom, melioration, silk production